

FILOZOFICKÁ TVORBA V DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE

Nemecký filozofický časopis, vychádzajúci v NDR pod názvom *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, oslávil v uplynulom roku 1972 20. výročie svojho trvania. Časopis, ktorý má široký okruh čitateľov nielen v NDR, ale aj u nás a vo filozofickej verejnosti ostatných socialistických štátoch, je významným prostriedkom na šírenie myšlienok marxizmu-leninizmu a je úzko spätý s úlohami a politikou komunistickej strany NDR.

Hneď v prvom čísle ročníka, v stati *K niektorým aspektom práce v oblasti marxisticko-leninskej filozofie po VIII. zjazde SED* autori G. H. Heyden, G. Hoppe a F. Richter reagujú na závery VIII. zjazdu Jednotnej socialistickej strany Nemecka a 24. zjazdu KSSZ a vytyčujú úlohy spoločenskovednej práce vo všeobecnosti, ako aj osobitne filozofickej pri budovaní socialistickej spoločnosti. Na uvedenú problematiku nadväzuje článok *O problémoch tvorenia a rozvoja socialistického vedomia* (1 1972) od autorov Ch. Neumanna a H. Schliwa, ktorí poukazujú na dôležitosť vysokej úrovne kultúry, vzdelania a spoločenského vedomia, bez ktorej komunizmus nie je možný, ako nie je možný bez zodpovedajúcej materiálnotechnickej základne. „Socialistické vedomie je ideologická forma, duchovný nástroj, ktorým pracujúci poznávajú objektívne protirečenia vo vývine socializmu a pomocou ktorého si uvedomujú nevyhnutnosť riešiť tieto rozpory“ — píše autori článku. Zdôrazňujú fakt, že aj keď pri tvorbe spoločenského vedomia zohráva najdôležitejšiu úlohu materiálna podmienenosť a triedne vzťahy, nemožno zabúdať ani na cieľavedomú ideologickú prácu a na nevyhnutnosť masové

ho šírenia vedeckého svetonázoru v radoch pracujúcich. Objektívne potreby nášho spoločenského života vyžadujú, aby sa všetci pracujúci rozvinuli na osobnosti so socialistickým presvedčením a zodpovednosťou voči spoločnosti a aby aj v komplikovaných situáciách výstavby socializmu boli schopní politicky správne sa orientovať a triedne konať.

Druhé číslo ročníka je tematicky zamerané na problémy dialektiky vývinu socialistickej spoločnosti. Článok W. Eichhorna *Socializmus a dialektika* (2, 1972) zdôrazňuje dialektický charakter socialistického vývinu spoločnosti, osobitne sa zaoberá prechodom od socializmu ku komunizmu a hovorí o „novom type dialektického vývoja spoločnosti“, pričom základné dialektické zákony nestratia svoju platnosť, ale nadobudnú úplne novú sociálnu kvalitu, stratia svoj spontánny a slepo pôsobiaci charakter. Ďalej autor rozoberá jednotlivé etapy budovania socialistickej a komunistickej spoločnosti a poukazuje na ich objektívnu nevyhnutnosť i na nesprávne podceňovanie špecifiky jednotlivých etáp. *Dialektiku potrieb, záujmov a cieľov v socializme* dôsledne skúma H. Klotzsch (2, 1972), traja autori Sieber, Söder a Tittel sa zaoberajú vzťahom a nerozlučnou jednotou materialistickej dialektiky a ekonómie. *Protirečenia ako zdroj historického pokroku* (2, 1972) je názov článku P. Bollhagena a G. Stiehlera, ktorí si kladú otázku, aké faktory podmieniajú reprodukciu spoločnosti a za akých predpokladov pri takomto postupe vývin plynie. Zdroj spoločenského vývinu spočíva v celej realite, v pohybe a riešení objektívnych protirečení. Ekonomické protirečenie

medzi rastúcimi výrobnými silami a zaoštvajúcimi výrobnými vzťahmi sa odráža aj v politických a ideologických protikladoch medzi spoločenskými triedami. Autori poukazujú na potrebu rozlíšiť pojmy „zdroj vývinu“ a „hnacia sila vývinu“. Zdrojom rozumejú „koreň“ vývinu a sú ním sociálne protirečenia; hnaciu silu tvoria tie faktory, ktoré konkrétne posúvajú vývin. Vzťahujú sa na triedu, ktorá procesom riešenia protirečení vývin bezprostredne uskutočňuje. V stati nájdeme ďalej analýzu špecifiky dialektického protirečenia a hnacej sily socializmu.

V príspevku A. K o s i n g a *Falšovanie a zahrnutie materialistickej dialektiky moderným revizionizmom* (2, 1972) sa dozvedáme o činnosti juhoslovanských tzv. filozofov praxe, ktorých časopis Praxis našiel mnoho prívržencov. V jeho medzinárodnej redakčnej rade pracujú takmer všetci významní revizionisti a renegáti, ako Lefebvre, Lukács, Marcuse, Fromm a ďalší. Napriek menším diferenciám sú v podstate jednotní v opozícii proti Engelsovmu výkladu dialektiky, ktorý označujú za „naturalistický“. Je vraj v rozpore s Marxovou filozofiou, ktorá vychádza z človeka ako slobodne tvoriacej bytosti praxe. Takáto redukcia dialektiky na dialektiku len historickú je striktným popieraním prírodnej dialektiky s jej všetkými svetonázorovými konzekvenciami. Absolutizácia spoločenskej dialektiky vedie k záveru, že medzi prírodou a spoločnosťou je neprekonateľný protiklad. Autor podáva kritiku tzv. „autentickej dialektiky“ a názoru filozofov združených okolo časopisu Praxis, že súčasný socializmus je byrokraticko-etatický druh socializmu.

Aj na stránkach ostatných čísel časopisu sa venuje najviac miesta problematike dialektického a historického materializmu. Článok *Determinizmus a rozhodnutia* (3, 1972) je analýzou dialektiky nevyhnutnosti a náhody, možnosti a skutočnosti. Autor H. H ö r z sa zaoberá aj problémom slobody, úlohy osobnosti v

historickom procese, problematikou determinácie a kritérií rozhodovania. Analyzuje pole možností pri rozhodovaní, sám proces rozhodovania a podáva diferenciáciu rozhodnutí a kritérií pre správne alebo falošné rozhodnutie. Stať *Spontánnosť a triedne vedomie* (7, 1972) od E. H a h n a hovorí o podmienkach formovania triedneho vedomia v štátnomonopolistickom kapitalizme. Polemizuje s tzv. teóriami spontánnosti, ktoré sa objavujú v posledných dvoch-troch rokoch v teoretických diskusiách a ktoré vyvolala najmä rozsiahla polemika v západoberlínskom časopise Socialistická politika v júni 1970. Vo svojej diskusii s týmito názormi sa autor opiera o diela klasikov marxizmu-leninizmu, najmä Marxa a Lenina. Článok *Podmienky rozvoja a výrazové formy revolúcie vo vedeckom myslení* (5, 1972) napísali autori E. J o b s t a A. T h o m, ktorí si postavili a riešia dve úlohy: čo sú revolúcie vo vedeckom myslení, ktoré podstatné podmienky vyvolávajú tieto revolúcie a či ich možno pozorovať pri analýze. Skôr ako dospejú k vlastným záverom, predkladajú autori názory Kedrova, Kopnina a Kuhna, ktorí sa zaoberali touto problematikou v posledných rokoch. Zdôrazňujú spätosť revolúcie vo vede s revolúciami vo vedeckom spôsobe myslenia vôbec a so zmenami chápania vedeckého objektu. Revolúcia vedeckého spôsobu myslenia sa uskutočňuje primárne v jednej charakteristickej základnej zóne, a preto určenie jej obsahu má enormný metodologický význam. Autori skúmajú hnacie sily a podmienky revolúcie vo vedeckom myslení.

Pomerne veľa miesta sa venuje v časopise aj etickej problematike. Jednou z viacerých prác je stať pod názvom *Problémy dialektickomaterialistického skúmania socialistického morálneho vývoja* (8, 1972) od autorov H. E r d m a n n a, A. G o l u b a a W. S c h e l e r a, ktorí sa zaoberajú otázkou vzniku morálky a jej podmienenosti materiálnymi príčinami vo všeobecnosti a osobitne v socializme. Nejde

tu však v nijakom prípade o popieranie relatívnej samostatnosti morálky ako súčasť socialistickej ideológie, ale o snahu vysvetliť socialistickú morálku z výrobných vzťahov rozvinutého socializmu a z ich dialektiky protirečivého pohybu. Autori poukazujú na protirečenia v socialistickej spoločnosti, na rozdiel medzi telesnou a duševnou prácou, na rozdiely v rozdeľovaní, ktoré vznikajú používaním rovnakého meradla na rôzne individua. Na základe analýzy výrobných vzťahov sa dostávajú k otázke morálky, kvalitatívnych rozdielov v jej obsahu a zákonitostí jej tvorenia. Socialistické vlastníctvo svojou existenciou ešte nezaručuje socialistické morálne názory. Autori poukazujú napr. na prejavy malomeštiackej morálky a na zaostávanie morálnych názorov a zvykov za stúpajúcimi nárokmi socialistického vývinu. Morálnu silu socialistickej osobnosti vidia v tom, že sa ako individuum podriadi kolektívnym a spoločenským morálnym normám, ale je schopná posúdiť, či isté normy zodpovedajú spoločenským požiadavkám, a že má silu nezodpovedajúce normy prekračovať. Predpoklad socialistickej morálky vidia v utvorení socialistického vedomia. To je však permanentný proces, ktorý zaberá dlhší historický časový priestor.

O vedomí politickej a morálnej zodpovednosti, ktoré nie je osobitnou formou vedomia, ale len novou kvalitou socialistického politicko-ekonomického a svestonázorovo-morálneho vedomia, hovorí stať od H. Müllera a J. Schmollacka pod názvom *Socialistická morálka a rozvoj osobnosti* (1, 1972). Keď vychádza z toho, že rozvoj socialistického vedomia zodpovednosti je úzko spätý s mnohými objektívnymi predpokladmi, napr. s reálnou ovplyvniteľnosťou spoločenského vývinu, skutočných možností a konkrétnych podmienok vedomia a aktívneho vplyvania, vynárajú sa vysoké požiadavky na politicko-ideologickú a organizátorskú činnosť strany a štátu.

K tematickému okruhu filozofických otázok

prírodných vied možno zaradiť prácu K. Fuchsa *O kategórii možností a vývojové stupne hmoty* (4, 1972), v ktorej autor na základe výsledkov fyziky a kvantovej mechaniky odhaľuje obmedzenosť klasického pojmu determinizmu a chce ju odstrániť prekonaním klasického pojmu korpuskuly dualizmom korpuskula — vlna. Fuchs skúma pôsobenie zákonov kvantovej mechaniky v biologickej oblasti a analyzuje vývojové stupne hmoty a prechod od jedného k druhému až po najvyššiu formu hmoty — život a vznik človeka. K problematike prírodných vied sa radí svojím obsahom aj stať sovietskeho filozofa I. T. Frolova *Život a poznatok* (5, 1972). Autorovi ide o problematiku výstavby teoretickej biológie ako metodologického problému. Tvrdí, že teoretická biológia je ďalej ako matematická. Teória života nemôže byť dnes vybudovaná na novom experimentálnom základe, ale jej komplikovanosť spočíva v tom, že musí byť súčasne teóriou biologických poznatkov. Autor vyzdvihuje súvislosť teoretizovania biológie s jej dialektizovaním. Odmieta redukcionizmus ako kauzálnu-analytickú metódu, ako skúmanie celku analýzou jeho častí. V podstate sa tu absolutizuje redukovanie životných procesov na fyzikálno-chemické. Toto redukovanie môže byť efektívne len vtedy, keď sa berie zreteľ na formu, v ktorej sa fyzikálnochemické procesy uskutočňujú. Táto forma vystupuje ako systémová organizovanosť procesov životnej činnosti. Autor uvádza ako paradoxnú situáciu, že biológovia väčšinou úplne ignorujú metodologické problémy. Teoretická biológia nadobúda stále viac význam všeobecnej metodológie biologického poznania. To vedie k novej vede, ktorá sa líši od súčasného karteziánskeho modelu. Je potrebné, aby sa zintenzívnilo nielen skúmanie obsahových aspektov teórie života, ale aj možnosti sformalizovania obsahovej vedeckej teórie, jej syntetická a sémantická analýza, t. j. skúmanie formálnej štruktúry teórie života a interpretácie formalizovanej reči.

V jedenástom čísle ročníka sa dočítame o vzťahu marxisticko-leninskej filozofie a kybernetiky, ktorým sa zaoberá E. Albrecht. Autor podčiarkuje fakt, že kybernetika a teória informácie podstatne prispeli ku konkretizácii marxisticko-leninskej teórie odrazu v detailných otázkach. Metódy kybernetiky sú také univerzálne, že sa priamo alebo nepriamo týkajú všetkých vied. S kybernetikou sa objavili nové filozofické, a tým aj všeobecne metodologické otázky; s jej pomocou sa môžu objektivizovať aspekty procesu myslenia, ale tento proces tým nikdy nemôže byť úplne vyčerpaný. Autor kritizuje prehnané preceňovanie kybernetiky, napr. názor G. Klause, ktorý často dospieva v tomto smere k zjednodušeniam. Sociálne procesy sa nemôžu zredukovať na kybernetické, napr. komplikovaná dialektika základne a nadstavby sa nemôže pochopiť kybernetickými reláciami. Dialektika skúma, na rozdiel od kybernetiky, procesy vývinu v ich protirečeniach. Autor na to poukazuje na ľudskom vedomí, ktoré nie je determinované len štruktúrou mozgu, ale aj zákonitosťami dejín myslenia.

Poznanie ako sociálny proces (5, 1972) je názov práce K. Gösslera, ktorý vyzdvihuje fakt, že podstata poznania sa nemôže správne objasniť, kým sa neskúma aj sociálna podmienenosť poznania, kým sa poznanie neberie ako sociálno-historický proces. Dosiaľ dominovali v literatúre o teórii poznania skúmania logiky a dialektiky poznania. Ale poznávací proces a jeho výsledky je nezávislý od určitej spoločenskej formy len vo všeobecnej abstraktnej forme, skúma sa len vzťah medzi človekom a predmetom jeho poznania. Sociálno-historický charakter procesu poznania zostáva v tejto koncepcii zahalený. Autor preto zdôrazňuje aj sociálno-ekonomickú determinovanosť, ktorej faktory určujú poznávací proces ako proces sociálny a jeho výsledky ako produkty špecifickej ľudskej činnosti. Uvádza analógiu procesu poznania a pracovného procesu, ale nezabúda ani na jej hranice.

Varuje pred jednostranným absolutizovaním sociálno-ekonomickej determinovanosti, ktorá vedie k nesprávnym teoretickým konzekvenciám. Ako príklad uvádza koncepciu A. Schmidta a sociológiu vedenia (Wissenssociologie). Gössler sa zaoberá jednotlivými momentmi poznania — predmetom poznania, prostriedkami poznania a samou poznávacou činnosťou. Názor o sociálno-ekonomickej determinovanosti poznávacieho procesu ho vedie implicitne k poznaniu spôsobov poznania špecifických pre jednotlivé formácie, pod čím rozumie spôsob, akým ľudia realizujú poznatky.

Zaujímavá je informácia o indickej prírodnej filozofii, ktorú podáva H. R ü s t a u (6, 1972). Po všeobecnom prehľade a charakteristických črtách indickej filozofie autor rozoberá jednotlivé etapy od r. 1200 pred n. l. až po rok 500 n. l.

Časopis uvádza v prekladoch práce niektorých zahraničných marxistických filozofov. Tak tu nájdeme stať z Voprosov filozofii od K. M. Kantora *Ku kritike teoretickej koncepcie Rogera Garaudyho* (7, 1972). Na jednej strane ide o objasnenie, ale súčasne aj o kritiku Garaudyho názorov na robotnícku triedu a na vzťah individua a sociálnej organizácie v podmienkach vedeckotechnickej revolúcie. Autor uvádza argumenty proti Garaudyho názoru, že nie kapitalizmus, ale práve technická organizácia intelektuálnych druhov činnosti stojí v ceste sebarealizácii individua. Opiera sa o Marxa, keď dokazuje, že dosiahnutie skutočnej slobody individua závisí od toho, do akej miery sa konzekventne rozvíja princíp racionálnej organizácie. Garaudy je presvedčený, že vedeckotechnická revolúcia transformuje základné protirečenie kapitalizmu do protirečenia medzi osobnosťou, ktorá žiada slobodu, a systémom autoritatívnych sociálnych organizácií, ktoré vývinu individua prekážajú. Kantor ďalej kritizuje jeho názory na modernú vedu, ktorá sa vraj v podmienkach vedeckotechnickej revolúcie oslobodzuje spod závislosti od výroby,

i jeho poňatia vedeckotechnickej revolúcie viac-menej ako revolúcie kybernetickej. Poukazuje na nemarxistickosť Garaudyho poňatia modernej robotníckej triedy, lebo stavia proti robotníkom vrstvy vedeckotechnickej inteligencie ako skutočných nositeľov socialistických ideálov, ako „čistších“ predstaviteľov robotníckej triedy.

V preklade vyšla aj práca českého autora J. Netopilika *K subjekt-objektívnemu vzťahu v socializme* (12, 1972), ktorý v súlade s marxisticko-leninskou filozofiou chápe rozvoj spoločnosti ako prírodno-historický proces, ktorého zvláštnosť spočíva v tom, že sa uskutočňuje ako dialektické vzájomné pôsobenie subjektu a objektu. V socializme nadobúda subjekt-objektívny vzťah celkom novú podobu. Po prvý raz sa rozvíja človek ako vedomý, aktívny, tvorivý subjekt. Táto okolnosť však neobmedzuje objektívny charakter zákonitostí vývinu v socialistickej spoločnosti. Naopak, človek sa môže stať skutočným objektom len vtedy, keď plne rešpektuje objektívne podmienky svojho konania.

Deviate číslo časopisu je venované 100. výročiu smrti L. Feuerbacha. Treba spomenúť články F. Richtera, *Ludvík Feuerbach, vedecký socializmus a robotnícka trieda*, ďalej *Materialistická teória poznania L. Feuerbacha* od A. Kosinga a *Feuerbachova kritika náboženstva* od toho istého autora.

Propedeutické úvahy k problémovej logike je názov zaujímavej štúdie od F. Loesera (11, 1972), ktorá je pokusom o náčrt problémovej logiky ako vedy o logických zákonoch a štruktúrach problému. Autor sa zaoberá filozofickými predpokladmi marxisticko-leninskej interpretácie problémovej logiky, analyzuje štruktúru problémovej situácie, logickú štruktúru premis problému a riešenia problému. Hovorí o problémovo-logických programoch, ktoré sú veľmi potrebné pre algoritmizáciu problémového procesu, a rozoberá tri najdôležitejšie „problémmetrické“ otázky.

Z oblasti estetiky spomeniem dve štúdie.

Kritická teória a estetika (7, 1972) od D. Ulleho je podrobnou informáciou o koncepcii západonemeckého filozofa W. Adorna, o tzv. kritickej teórii a najmä o jeho knihe *Estetická teória*. Stati chýba materialistické hodnotenie Adornových názorov vcelku. V druhej štúdii s estetickou problematikou — *Umelecké dielo a objektívna realita* (8, 1972) — si autorka M. Hentschellová kladie otázku, či samo umelecké dielo obsahuje objektívnu realitu. Skúma rôzne umelecké druhy a to, ako sa v nich pôvodná idea objektívne realizuje. Umelecké diela síce tvorí človek pre ľudí, ale jeho vedomie už nie je potrebné pre ich materiálnu existenciu. Zmaterializovaním stratila idea pôvodnú kvalitu.

V minulom ročníku časopisu nájdeme viacero statí k 15. medzinárodnému filozofickému kongresu. V ôsmom čísle je uverejnený článok H. Le ya *Subjektívny faktor a veda*. Autor sa zamýšľa nad dôsledkami rastúcej vedy a techniky pre spoločnosť. Nezastáva však názor buržoáznej ideológie, že spredmetnené produkty ľudskej práce sú príčinou odcudzenia osobnosti a subjektu, ale ani jeho protipól, ktorý sa orientuje na upevnenie autonómie subjektu a podľa ktorého osobnosť je charakterizovaná nezávislosťou od ostatného sveta. Proti Heglovmu zabsolutizovaniu vedy vzťahuje autor vedu na spoločnosť a prírodu.

Nájdeme tu aj informácie o práci českého Filozofického časopisu, ktorú podáva J. Filipec. Analyzuje prácu časopisu v krízových rokoch 1968–1969 a informuje, akými cestami sa nová redakčná rada, ustanovená r. 1971, vyrovnáva s revisionistickými a oportunistickými názormi.

Cielom tejto stručnej informácie o časopise *Deutsche Zeitschrift für Philosophie* nebolo vymenovanie všetkých príspevkov, tobôž nie ich hodnotenie. Išlo skutočne iba o stručnú informáciu, ktorá má priblížiť prácu filozofických pracovníkov v NDR a celkové tematické zameranie časopisu.

Magda Ďurčová